

SEMINÁŘ O ISTANBULSKÉ ÚMLUVĚ

autor: JUDr. Daniela Kovářová

publikováno: 22.10.2018

V úterý 16. října 2018 se na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR uskutečnil seminář, jehož pořadatelem byli poslanci Pavla Golasowská a Aleš Juchelka. Tématem semináře, kterého se zúčastnilo asi 130 posluchačů, byla na veřejnosti hojně propíraná Istanbulská úmluva. Českou advokacii jsem na tomto semináři zastupovala spolu s emeritním ústavním soudcem JUDr. Stanislavem Balíkem a mediátorkou JUDr. Annou Márovou, LL.M.

Istanbulská úmluva je úmluva o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí přijatá Radou Evropy dne 11. 5. 2011. Jako první ji podepsalo Turecko, poté následovala řada dalších zemí. Česká republika ji podepsala v roce 2016 jako 41. země v pořadí, když podpis pod ní připojil tehdejší ministr pro lidská práva a národnostní menšiny Jiří Dienstbier. Dosud ji ratifikovaly tři desítky zemí, ratifikaci dosud odmítá dvanáct zemí (mj. Rusko, Maďarsko či Slovensko). Česká republika má ratifikační proces před sebou, byť vláda formální návrh Poslanecké sněmovně dosud nepředložila. Přesto jsou diskuse stále intenzivnější. Pod bohulibým názvem se totiž skrývá doutnající nebezpečí pro několik oblastí našeho života včetně advokacie a trestního řízení. Pokud ČR úmluvu ratifikuje, bude muset změnit legislativu i v řadě oblastí stávající praxe, přístup k rodině, k pachatelům, ke vzdělávání ve školách apod. Nejde totiž ani tak o dokument právní, ale ideologický, který opakovaně používá termín „gender“, zdůrazňuje genderovou podmíněnost násilí a ukládá signatářským zemím řadu úkolů, které mají po ratifikaci zavést do svého právního řádu i do společenských vztahů.

Diskuse o Istanbulské úmluvě se na obou stranách vedou velmi emocionálně, k čemuž přispívají média, jež emoce ještě rozdmýchávají. Nejinak tomu bylo i v průběhu zmíněného semináře. Podporovatel úmluvy Mgr. Radan Šafařík z Úřadu vlády uvedl, že ratifikace úmluvy je nezbytná, neboť jsme se k ní zavázali, kladné stanovisko poskytlo i Ministerstvo spravedlnosti, navíc ji akutně potřebujeme, aby stávající instrumenty (například telefonickou linku pro oběti domácího násilí) nikdo v budoucnu nemohl zrušit. Hana Stelzerová z České ženské lobby a Veronika Ježková ze společnosti proFem uváděly, že stávající situace v oblasti domácího násilí je katastrofální, násilí roste, je za ně vždy odpovědný výlučně útočník, nikoli oběť, a ratifikace Istanbulské úmluvy naopak situaci obětí naprosto zásadně vylepší. Tento sociálně inženýrský pohled na svět a kouzelný dopad legislativních nástrojů obvykle prosazují nepravníci, kteří ignorují historickou zkušenost. Racionálně zaměřené posuzovatelé, k nimž se svými kolegy patřím, mají zato, že stávající legislativní úprava je dostačující a že Istanbulskou úmluvu nepotřebujeme, pouze stačí zákony dodržovat, násilí hlásit a trestání vymáhat. Naopak odpůrci ratifikace děsí občany hypotetickými důsledky, které změny naší společnosti od základů. Střízlivé diskusi pochopitelně nepřispívá, že se občas zastánci obou krajních pohledů pohybují v čistých spekulacích. Velmi zajímavý příspěvek na semináři přednesl Mgr. Pavel Rataj, viceprezident Asociace manželských a rodinných poradců ČR. Uvedl, že násilí není možno posuzovat odděleně, protože jde o chování reagující na emoce. Takové chování nebývá racionální, což znamená, že je těžko ovlivnitelné výchovou. Emocí, jež násilí vyvolávají, je celá řada, a někdy horší než fyzické násilí může být násilí psychické. Debata o trestání fyzického násilí je tak debatou velmi povrchní, protože je třeba se ptát, proč a jak emoce vznikají a co je vyvolává. K násilí dochází především v rodině a chybný není systém hlášení a trestů, ale nedostatek komunikace a neporozumění procesům, které špatná komunikace vyvolává.

Někteří podporovatelé Istanbulské úmluvy si ve svých tvrzeních odporují. Úřad vlády například tvrdí, že ratifikace neznamená žádnou revoluci a nic zásadního se pro ČR ani po ratifikaci nezmění, pak je ovšem otázkou, proč úmluvu vůbec ratifikovat. V jejím důsledku se údajně má jen drobně měnit trestní zákoník přidáním nové skutkové podstaty zákazu ženské obřízky a dalších násilných

činů známých ze systému šaría, někteří trestní odborníci však zdůrazňují, že takové jednání je u nás trestné a stíhatelné i dnes. Na druhé straně úmluva obsahuje řadu jednoznačných formulací, které dávají za pravdu spíše jejím odpůrcům, jež se obávají obrovského množství nových povinností. Jako příklad lze uvést následující citace: „Strany učiní nezbytná legislativní i jiná opatření ...“ (čl. 4 odst. 1) „Strany podniknou zákonodárná i jiná opatření nezbytná pro splnění povinnosti zajistit ...“ (čl. 5 odst. 2) „Strany se zaváží, že při implementaci a vyhodnocování dopadu ustanovení této úmluvy budou zohledňovat genderové hledisko ...“ (čl. 6) „Strany učiní nezbytná legislativní i jiná opatření pro přijetí a prosazování celostátní efektivní, komplexní a koordinované politiky zahrnující veškerá relevantní opatření směřující k prevenci ...“ (čl. 7 odst. 1). Pečlivé čtení úmluvy navíc naznačuje, že úmluva zasáhne všechny složky společnosti (viz čl. 7 odst. 3: „Opatření přijatá v intencích tohoto článku budou zahrnovat všechny relevantní aktéry, například vládní agentury, národní, regionální či místní zastupitelské sbory a úřady, národní instituce pro lidská práva a organizace občanské společnosti...“ nebo čl. 14 odst. 2: „Strany učiní vše nezbytné pro podporu zásad v neformálních vzdělávacích zařízeních a také v zařízeních sportovních, kulturních a volnočasových a v médiích.“). Vše také nasvědčuje tomu, že realizace opatření podle úmluvy bude extrémně finančně náročná (viz čl. 8: „Strany vydělí přiměřené finanční a lidské zdroje pro náležité uplatňování integrované politiky, opatření a programů zaměřených na prevenci a potírání veškerých aktů násilí spadajících do působnosti této úmluvy, a to i těch, jež zajišťují nevládní organizace a občanská společnost.“ Nebo čl. 13 odst. 1: „Strany se zavazují podporovat a pravidelně organizovat osvětové kampaně a programy...“), mj. proto, že bude třeba zřídit nové orgány a instituce (čl. 10 odst. 1: „Strany ... vytvoří jeden či více oficiálních orgánů, jež budou zodpovědné za koordinaci, implementaci, monitoring a vyhodnocení strategie a opatření ...“).

Nejvíce kritiky směřuje proti riziku převýchovy společnosti, o čemž hovoří následující články: čl. 12 odst. 1 („Strany podniknou nezbytná opatření pro podporu sociálních a kulturních vzorců chování žen a mužů s cílem vymýtit předsudky, zvyky, tradice a další praktiky, jež jsou založeny na předpokladu podřízenosti ženy anebo na stereotypním pojmání rolí žen a mužů.“), čl. 12 odst. 4 („Strany učiní vše nezbytné pro to, aby každý se občan, obzvláště pak muži a chlapci, aktivně zapojili do prevence všech forem násilí, jež spadají do působnosti této úmluvy.“), čl. 14 odst. 1 („Strany podniknou kroky k tomu, aby ve formálních osnovách na všech úrovních vzdělávání existoval materiál k tématům, jako je rovnoprávnost žen a mužů, nestereotypní genderové role ...“). Z těchto důvodů se proti ratifikaci úmluvy vyjádřila i Unie rodinných advokátů.

Pro advokacii je však největším rizikem článek 28, podle něhož „strany učiní nezbytná opatření, aby pravidla důvěrnosti vyplývající ze zákonů dané země nebránila pracovníkům určitých profesí... ohlásit kompetentním organizacím či úřadům, že mají důvodné podezření, že došlo ke spáchání závažného násilného činu, spadajícího do působnosti této úmluvy, a lze do budoucna očekávat, že budou spáchány další závažné násilné činy.“ Hrozí tedy prolomení advokátní mlčenlivosti, pročez se proti ratifikaci Istanbulské úmluvy vyjádřila i Česká advokátní komora. Toto nebezpečí na zmíněném semináři patřičně komentovali právě Stanislav Balík a Anna Márová.

Ani další články nejsou zcela bez nebezpečí. Čl. 35 hrozí kriminalizací všech forem fyzického násilí, tedy výchovného pohlavku, kterým rodič trestá dítě. Čl. 36 hrozí přenesením důkazního břemene u sexuálního trestného činu ze státu na obviněného, který bude muset prokazovat výslovný souhlas poskytnutý poškozeným/nou. Čl. 40 hrozí novým trestným činem verbálního sexuálního obtěžování. Čl. 46 hrozí zavedením nové přitěžující okolnosti, je-li poškozeným bývalý manžel pachatele. Čl. 48 hrozí vyloučením mediace a alternativního řešení sporu u trestného činu spojeného s násilím, což je v přímém rozporu s úmyslem naší země rozšířit dohodu o vině a trestu i na další skutky. Čl. 54 hrozí zavedením nové kategorie důkazů relevantních a nezbytných, přičemž uplatnění jiných důkazů má být v řízení o sexuálním či domácím násilí omezeno. Čl. 58 hrozí prodloužením promlčecích lhůt a možností stíhat v těchto typech řízení osoby nezletilé a mladistvé i po dosažení zletilosti.

Dodejme ještě, že po ratifikaci této úmluvy bude plnění přijatých legislativních opatření kontrolovat nový mezinárodní orgán GREVIO, jehož členové budou vybaveni imunitou a mnoha privilegii. Zastánci Istanbulske úmluvy tvrdí, že výše uvedené obavy jsou neopodstatněné a že naší zemi nehrozí žádné nebezpečí, pokud úmluvu ratifikuje, protože Rada Evropy žádný sankční systém nemá. To je však pravda jen částečná, protože po ratifikaci nelze vyloučit stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva, jehož rozhodnutí by mohlo být pro Českou republiku poměrně citelné.

Největší nebezpečí hrozí právě advokátům. Náš vztah ke klientům musí být důvěrný a důvěrnost zaručí jen neprolomená povinnost mlčenlivosti. Z proběhlého semináře mám ovšem velmi dobrý pocit. Nejen proto, že jeho účelem bylo poskytnout přítomným poslancům argumenty pro budoucí schvalovací proces, ale i pro jednoznačnou podporu odmítnutí ratifikace, kterou více než stovka účastníků vyjadřovala svým potleskem. Kdyby se o ratifikaci této úmluvy konalo referendum, společnost jako celek by ji jasně odmítla.

Autorka je prezidentkou Unie rodinných advokátů.